

«ШАХСЬКИЙ» ПАЛАЦ В ОДЕСІ. ІСТОРІЯ, АРХІТЕКТУРА. РЕСТАВРАЦІЯ

Луценко Ю., Векшина В., студ. гр. ПЦБ-464
 Науковий керівник – Бекірова М.М., к.т.н., доцент
 (кафедра Будівельної механіки, Одеська державна академія будівництва та архітектури)

Анотація. Шахський палац є однією із найкрасивіших споруд нашого міста. Чудова пам'ятка архітектури побудована в стилістиці поєднання ранньої англійської готики і середньовічної французької архітектури. Шахський палац – пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення, яка занесена до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Актуальність. У цій роботі розглянемо історію будівництва, особливості архітектури та реставрації на початку ХХІ століття знакової споруди Одеси.

Історія. Шедеври майстра, увібравши в собі частинку його душі, зберігають ім'я його в віках. Один з таких безсмертних пам'ятників собі, як архітекторові, Фелікс Вікентійович Гонсіоровський (1815-1894) створив на одній з центральних вулиць чорноморської перлини Одеси, яка носить нині ім'я Н.В. Гоголя, а в первинному варіанті (до 1902-го) називалася Надеждинською – будинок-замок польського зернового магната Зенона Карловича Бржозовського (1806-1887). І хоча офіційними власниками будівлі з 1851-ого на протязі більш як півстоліття залишається сім'я Бржозовських, її стінам судилося стати на початку 70-х років ХІХ століття тимчасовим притулком сім'ї одного з найбагатших одеських городян – Федора Олексійовича Рафаловича (1818-1882). А ще через тридцять років (1909 рік) одеський замок стає резиденцією, що орендована для проживання перського шаха-вигнанця Мохаммад Алі (1872-1925), якому і зобов'язаний своїм теперішнім ім'ям Шахський палац. Саме тут протягом двох років готувався плацдарм для повернення останнього реального правителя Ірану з династії Каджарів до влади, і під захист його мініатюрних веж повернувся шах після загибелі своїх надій – невдалого військового повстання 1911 року.

Того часу власником будівлі по Гоголя, 2 в Одесі вже рік значився Юзеф Шенбек, якому формально Шахський палац належав до 1920 року, але в післяреволюційні роки, як і все приватне майно, був націоналізований.

Рис. 1. Шахський палац в Одесі

У колишній магнатській резиденції, змінюючи один одного, розміщуються громадські організації молодого Радянської держави. Пристосовуючи його під свої потреби вони

безжалісною рукою знищують внутрішній унікальний декор. Відходять у небуття кахельні печі і набірний паркет цінних порід дерева, мармурове оздоблення та меблі старих майстрів, полотна, статуї.

Друга світова (1939-1945), не дивлячись на значні бої за володіння крупним чорноморським портом, не завдала Шахському палацові значної шкоди. А потрапивши у вдячні руки народних умільців (в його стінах розташувався Будинок творчості), після недовгого перебування в руках військового відомства в повоєнні роки, і зовсім заблискав своєю внутрішньою красою.

Але тривало це недовго – перші роки незалежності України принесли пам'ятникові архітектури і містобудування Одеси забуття і занепад (розбите скло, вибиті двері, обвалена штукатурка). Так би і животіти йому на задвірках Приморського бульвару, якби в гру не вступили великі фінанси в особі Морського транспортного банку, який на зорі нового тисячоліття (2000-2004) не відновив велич будівлі, переобладнавши його під свої потреби, за допомогою спеціалізованого науково-проектного архітектурно-реставраційного бюро “Архпроект – МДМ”.

Нині в зовнішності відновленого будинку за кованою огорожею в обрамленні ландшафтного дизайну нічого вже не нагадує про колишній жалюгідний стан, і він з гордістю виправдовує свою пафосне, але заслужене ім'я – Шахський палац.

Рис. 2. Центральна брама Шахського палацу в Одесі

Рис. 3. Північний фасад Шахського палацу в Одесі

Рис. 4. Південно-східний фасад Шахського палацу в Одесі

Архітектура. Двоповерхова будова мініатюрного замку, створена, як і практично всі одеські будівлі того періоду, з каменю-черепашника на вапняному розчині в облицюванні з кам'яних плит являє собою п-подібний периметр з виступаючими об'ємами шестигранних і квадратних веж посилені контрфорсами, де подовжена частина є західною замикаючою комплексу.

Чотири корпуси (Головний, Прохідний, Допоміжний і Столовий) комплексу утворюють незамкнений внутрішній дворик, що виходить до колись прикрашеного фонтаном відкритого майданчику, який з півдня (житловий квартал) замикає імпровізована стіна з глухою аркадою.

Зовнішній декор практично повністю створений в ранньому готичному англійському стилі з поправкою на XIX сторіччя (низький цоколь, великий об'єм віконних прорізів): тут і квадратний обсяг вінчають зубці, і стрілчасте віконне завершення, і потужні контрфорси, і восьмигранний периметр веж, і купольні дахи, і карнизи.

Внутрішні ж інтер'єри шахського палацу канули до швидкоплинної річки часу, залишивши як нагадування лише вестибюль і парадні сходи.

Реставрація. Наприкінці XX століття палац прийшов у такий стан, що учні розташованого неподалік Одеського художнього училища ім. М.Б. Грекова приходили до споруди малювати старі руїни. Зрештою палац був переданий в довгострокову оренду комерційній організації з обов'язковою умовою проведення ремонтно-реставраційних робіт з мінімальною реконструкцією будівлі.

В серпні 1999 року фірма «Архпроект-МДМ» почала реставраційні роботи, які тривали чотири роки.

В рамках реставрації було змінено багато чого: з'явився ажурний, гідний готичній будівлі, паркан по периметру території, в'їзна арка, був добудований другий поверх над стайнями господарського корпусу.

Проте повністю реалізувати проект не вдалося. Наприклад, фонтан, влаштований у стіні, що примикає до будинку №4 по вулиці Гоголя, повинен був витікати в штучний ставок, а відвідувачі палацу переходили його по ажурному містку.

На самому початку реконструкції було виявлено суттєву нестачу в геології, яку не було вирішено за часів будівництва будівлі. Як виявилось, частина палацу стояла на черепашнику, а частина – на долі. Підземні води з Преображенської вулиці стікалися в підвали палацу, підмиваючи його фундамент та потихеньку зіштовхуючи зі схилу. Цю проблему вдалося вирішити, побудувавши глибоко в породі підпірну стіну в західній частині палацового комплексу та дренажну систему, що відводить зайву вологу. За господарськими

приміщеннями комплексу розташований невеликий дворик. На його території досі є кілька колодязів для постійного моніторингу рівня підземних вод.

Ще однією проблемою при відновленні будівлі стало використання Феліксом Гонсіоровським справжнього ноу-хау, яка не мала аналогів, системи кондиціонування будівлі. Вона працювала так: холодне нічне повітря збиралося в підвалі будинку, а під час південної спеки, завдяки системі механічних засувок, циркулювало в спеціальних каналах, якими були просто поцятковані всі стіни будівлі. У холодні пори року ці канали використовувалися для опалення – гаряче повітря з котельні, розташованої в підвалі, піднімалося до всіх приміщень замку. Однак ця система зіграла поганий жарт з будинком, зменшивши несучу здатність стін та довговічність матеріалів.

На момент реконструкції автентичний внутрішній вигляд будівлі, крім вестибюля та парадних сходів, було втрачено практично повністю: це мармурові каміни, паркетні підлоги та кахельні печі, столярні вироби ручної роботи. Через неправильне водовідведення було втрачено і зовнішній декор. Архітекторам вдалося, не змінюючи габаритні розміри корпусів, провести перепланування з влаштуванням додаткових приміщень (трансформаторної підстанції, інкасаторського боксу, боксу для автомобілів, спецприміщень у підвалі). Перепланування не торкнулося тільки одного корпусу – прохідний, що нагадує середньовічну башту, що стоїть окремо.

Рис. 5. Проект реставрації Шахського палацу в Одесі

Висновки. Вишукані форми, приваблива архітектура вирізняють Шахський палац та роблять його дійсно унікальною спорудою. Сьогодні він знову блищить величністю, а одесити й гості міста можуть насолоджуватися втіленням архітектурного мистецтва.

Література:

1. <https://zabytki.in.ua/uk/663/shakhskii-palats-v-odesi>
2. <https://en.wikipedia.org/wiki/Odessa>
3. https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/66682_shahskiy-dvorec.htm
<https://travel.tochka.net/ua/9538-otkryvaem-dlya-sebya-ukrainu-shakhskiy-dvoretz-v-odesse>